

Dr hab. Justyna Dobrołowicz prof. UJK
Instytut Pedagogiki
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Kielce, 10.06.2022

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Colette Szczepaniak
Pedagogie kobiecości w polskim dyskursie prasy kobiecej

przygotowanej pod kierunkiem

prof. zw. dr hab. Dariusza Kubinowskiego

Z prawdziwą przyjemnością i dużym zainteresowaniem zapoznałam się z dysertacją doktorską Pani mgr Colette Szczepaniak. Temat podjęty przez Doktorantkę odnosi się trafnie do toczącej się debaty na temat istoty kobiecości, będącej przedmiotem zainteresowań opinii publicznej a także ostrej, niekiedy bardzo, wymiany zdań konserwatystów oraz przedstawicieli neoliberalnej i radykalnej myśli społecznej.

W literaturze można znaleźć liczne opracowania dotyczące kobiecości i roli mediów w jej kształtowaniu (A. Gromkowska-Melosik, C.M. Renzetti i D.J.Curan, E. Łyszkowska, D. Zaworska-Nikoniuk). Żyjemy przecież w świecie, w którym media kreują rzeczywistość społeczną, lansują określone wzory zachowań, dostarczają rytuałów i symboli niezbędnych do kształtowania tożsamości jednostki, są źródłem wartości i wzorów postępowania. Coraz częściej dla współczesnego człowieka rzeczywistość jest tożsama z przekazem medialnym i w związku z tym reaguje on na te medialne przekazy tak, jakby były one naturalną, obiektywną rzeczywistością. Nick Couldry, dostosowując antropologię Pierr'ea Bourdieu do realiów zmediatyzowanego społeczeństwa, zauważa, że dzięki reprezentowaniu rzeczywistości i nadawaniu znaczeń, media stały się podstawowym czynnikiem kształtowania habitusu jednostki. Stąd badania, których celem jest zrekonstruowanie pedagogii kobiecości dostępnych w przekazach medialnych, uważam za ważne dla pedagogiki. Przecież dziś socjalizacja człowieka odbywa się głównie przez kontakt z mediami i pedagodzy powinni być świadomi tego z jakimi treściami spotyka się tam jednostka.

Formalna struktura pracy

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska liczy 361 stron. W strukturze wyodrębniono wstęp, siedem głównych rozdziałów i zakończenie. Ponadto zamieszczono spis tabel, spis wykresów, wykaz źródeł bibliograficznych, a także, stworzony przez Doktorantkę, klucz kryterialny do analizy czasopism.

W dwóch rozdziałach teoretycznych, z których każdy ma pięć podrozdziałów, Doktorantka omówiła przesłanki teoriopoznawcze badań nad dyskursywnością kobiecości, w tym bardzo ciekawie scharakteryzowała ideologie edukacyjne i miejsce jakie zajmują wobec dyskursów kobiecości. W kolejnym trzecim rozdziale przedstawiła metodologiczne podstawy badań własnych, których omówienie znajduje się w rozdziałach 4, 5, 6 i 7. Pracę doktorską wieńczy zakończenie, w którym Autorka podsumowała przeprowadzone badania i sformułowała wnioski istotne dla redaktorów i autorów tekstów w prasie kobiecej.

Ocena teoretycznej zawartości dysertacji

W części teoretycznej autorka zajmuje się problematyką przesłanek teoriopoznawczych studiów i badań nad dyskursywnością kobiecości w kulturze i edukacji oraz problematyką polskiej prasy kobiecej traktowanej jako element kultury popularnej i pedagogii publicznej.

W rozdziałach **1.1. Kobiecość w świetle teorii habitusu i kapitału Pierr'a Bourdieu** i **1.2. Basila Bernsteina teoretyczne koncepcje kodów kulturowych i pedagogii pogranicza** Autorka przedstawia teorię habitusu i reprodukcji kulturowej Bourdieu oraz teorię kodów kulturowych Bernsteina jako podstawowe teoretyczne treści konieczne do zrealizowania procedury badawczej. Doktorantka porównała obie teorie wykazując wiele podobieństw ale też istotne różnice. W tej części pracy znalazło się miejsce dla definicji pedagogii i charakterystyki głównych jej typów: pedagogii widzialnej i pedagogii niewidzialnej oraz omówienia udziału pedagogii w procesie socjalizacji jednostki.

Kolejny podrozdział części teoretycznej zatytułowany został **1.3. Kobiecość w perspektywie trzech wymiarów bytu ludzkiego według Sergiusza Hessena**. Doktorantka omawia tutaj warstwicową strukturę wychowania autorstwa Sergiusza Hessena i wskazuje jej ścisły związek z kształtowaniem tożsamości płciowej jednostki. Warstwicowa struktura wychowania w wymiarze biologicznym bytu ludzkiego mocno odnosi się do kobiecej tożsamości, szczególnie ważny jest tutaj stosunek kobiety do naturalnego procesu starzenia się oraz obraz własnego ciała.

Szczególnie ważne fragmenty rozdziału **1.4. Ideologie edukacyjne wobec dyskursów kobiecości** dotyczą zdefiniowania i scharakteryzowania podstawowych ideologii edukacyjnych

[konserwatywnej, radykalnej i liberalnej] oraz wyjaśnienia z ich perspektywy różnego rozumienia pojęcia kobiecość.

Pierwszy rozdział teoretyczny kończy podrozdział **1.5. zatytułowany Stereotypy kobiecości między socjalizacją a emancypacją**. Doktorantka omawia w nim społeczno-kulturowe różnice między płciami i skupia się na scharakteryzowaniu stereotypowej kobiecości i stereotypowej roli kobiety. Wyjaśnia też powody, które sprawiają, że pojęcie „kobiecość” jest tak bardzo nieprzejrzyste i trudne do zdefiniowania.

Drugi rozdział teoretyczny **Polska prasa kobieca jako element kultury popularnej i pedagogia publiczna** w zasadzie w całości został poświęcony charakterystyce kultury popularnej. Doktorantka opisuje jakie poglądy na jej temat formułują badacze [J. Fiske, Z. Melosik, W. Jakubowski, T. Szkudlarek, E. Zierkiewicz] i zwraca uwagę na zagadnienie, które mocno zajmuje pedagogów kultury popularnej. Zagadnieniem tym jest problem konstruowania w kulturze popularnej przekazów związanych z płcią. Prasa dla dziewcząt jest najlepszym przykładem mediów tożsamościowotwórczych, które powinny zaniepokoić rodziców i nauczycieli. Prowadziłam badania nad prasą dla dzieci w roku 2009 – opisane w książce *Jaki jest chłopak? Dyskurs męskości w piśmie dla trzynastolatek* – i w roku 2016 – opisane w artykule opublikowanym w „Zeszytach Prasoznawczych” *Dziś czarodziejki, jutro... Konstruowanie kobiecości przez wybrane czasopisma dla dziewcząt*. Wyniki moich badań potwierdzają niepokoje pedagogów, gdyż prasa dla dziewcząt redukuje tożsamość kobiety do ciała, którego dziś kobieta staje się więzieniem. Od wczesnego dzieciństwa płeć kobiety konstruowana jest poprzez jej wygląd, a ciało staje się podstawą konstruowania tożsamości. Drugim niebezpiecznym zjawiskiem, dostrzeżonym w trakcie analizy prasy dla dziewcząt, jest konstruowanie kobiecości jako obiektu męskiego spojrzenia, a to sprawia, że kobieta powinna czerpać zadowolenie z faktu, że podoba się mężczyznom. Wszystkie analizowane czasopisma, skierowane do dziewczynek w różnym wieku, podejmują działania utrwalające stereotypową wizję kobiety: istoty infantylnej, zainteresowanej wyłącznie własnym wyglądem, zabawą, modą, kosmetykami.

W rozdziale drugim Doktorantka dokładnie scharakteryzowała, wydawaną od XIX wieku, prasę kobiecą. Przedstawiła jej definicję, historię i typy czasopism dla kobiet. Omówiła też kilka interesujących projektów badawczych, w których przedmiotem analizy była polska prasa dla kobiet i mężczyzn.

Ważną część rozdziału drugiego stanowi podrozdział **2.4. Dyskurs prasowy jako przedmiot dociekań edukacyjnych**. W tym miejscu zebrane zostały teoretyczne informacje o dyskursie będącym przedmiotem badań w recenzowanej pracy doktorskiej. Autorka omówiła też możliwości poznawcze jakie stwarza badanie dyskursu w pedagogice.

Ocena projektu badań własnych

Przedstawiony projekt badawczy na charakter nowatorski, a efekty jego realizacji pokazują dużą naukową dojrzałość Doktorantki.

Podjęty przez nią temat jest zgodny z trwającą debatą nad tym, co oznacza dziś bycie kobietą. We współczesnym świecie odpowiedź na to pytanie nasyca wielu trudności, ponieważ kobiecość stała się kategorią nieprzejrystą. Jednostka poznaje wiele równoprawnych, choć bywa, że sprzecznych, pomysłów na bycie kobietą. Znaczącą rolę w prezentowaniu tych różnych wersji kobiecości odgrywają dziś przekazy medialne, wszechobecne w życiu niemalże każdego człowieka. Przekazy medialne ukazują rozmaite wizje kobiecości i jednocześnie wpływają na postawy i przekonania odbiorców, są źródłem różnych pedagogii kobiecości, gdyż upowszechniają różne wzory bycia kobietą.

W części opisującej metodykę projektu badawczego Doktorantka jako bazę swoich dociekań przywołuje paradygmat interpretacyjny nauk społecznych oraz jego szczególną odmianę – paradygmat konstruktywistyczny.

Pani mgr Colette Szczepaniak sformułowała główny problem badawczy w formie pytania **Jakie pedagogie kobiecości zawarte są w przekazach badanych czasopism?**

Natomiast wynikające z niego problemy szczegółowe brzmią następująco:

- 1. Jakie pedagogie kobiecości ujawniają badane czasopisma w wymiarze biologicznym?**
- 2. Jakie pedagogie kobiecości ujawniają badane czasopisma w wymiarze społecznym?**
- 3. Jakie pedagogie kobiecości ujawniają badane czasopisma w wymiarze kulturowym?**

Wskazane w badawczych problemach wymiary pedagogii kobiecości zostały wyróżnione w oparciu o warstwicową teorię wychowania Sergiusza Hessena omówioną w rozdziale teoretycznym.

W celu odpowiedzi na tak sformułowane badawcze problemy Doktorantka wykorzystowała, mało znaną w pedagogice i rzadko wykorzystywaną w badaniach pedagogicznych, Krytyczną Analizę Dyskursu KAD (dobrze opisaną w pracy na stronach 104-108). Bardzo ciekawym i oryginalnym posunięciem jest zastosowanie w badaniach własnych metody autoetnograficznej, polegającej na wprowadzeniu do badań winiet autoetnograficznych czyli opisów krótkich scenek z życia badaczki. Te osobiste doświadczenia, wpisane w szerszy kontekst społeczno-kulturowy, pozwalają odbiorcy zagłębić się we własne doświadczenia i emocje.

Badania przeprowadzono na materiale empirycznym z roku 2020. Dobór materiałów badawczych jest celowy. Autorka szczegółowo uzasadnia czym kierowała się wybierając konkretne czasopisma do badań. Badany był rocznik 2020 trzech czasopism: „Woman’s Health” (skierowanego do

młodych kobiet), „Zwierciadła” (skierowanego do kobiet dojrzałych) i „Cała Ty” (skierowanego do kobiet starszych [50+]). Ponieważ badane czasopisma są miesięcznikami, procedurze badawczej poddano 36 numerów. Taki dobór do badań materiału empirycznego, którego charakterystyka znajduje się na s. 111-113, pozwolił sprawdzić, jakie pedagogie kobiecości konstruują czasopisma, skierowane do różnych grup kobiet.

Autorka samodzielnie skonstruowała klucz kryterialny do badania czasopism, zamieszczony na stronach 347-348. Klucz posłużył do przygotowania kart analitycznych dla każdego badanego numeru czasopisma. Doktorantka przygotowała 36 kart, każda liczy od 6 do 30 stron. Tak dokładna i szczegółowa analiza materiału badawczego pozwoliła przygotować cztery, niezwykle interesujące, rozdziały empiryczne.

Rozdziały 4, 5 i 6 są adekwatne do badawczych problemów szczegółowych. Doktorantka omawia w nich pedagogie kobiecości, w wymiarze biologicznym, społecznym i kulturowym, konstruowane na łamach badanych czasopism. Zadanie to nie było proste, bowiem każde czasopismo na ten sam temat konstruuje zupełnie inne przekazy. Poza tym Autorka zauważyła nachodzenie na siebie i przenikanie wyróżnionych wymiarów. Dobrym przykładem może być kategoria macierzyństwo, którą można analizować zarówno w wymiarze biologicznym, jak i społecznym oraz kulturowym. Podobne trudności pojawiły się przy próbie ideologicznej kategoryzacji pedagogii. Żadne badane czasopismo nie jest „czyste ideologicznie”. Można zauważyć oczywiście dominację pewnej ideologii, ale w pewnych sytuacjach towarzyszą jej inne.

Analizy wykazały, że czasopisma najczęściej konstruują pedagogie kobiecości w wymiarze biologicznym i społecznym. Natomiast wymiar kulturowy pojawia się najrzadziej. Może to świadczyć o małym zainteresowaniu czytelniczek szeroko rozumianą kulturą: literaturą, sztuką, muzyką, duchowością, rozwojem osobistym.

Bardzo ciekawa jest zawartość 7 rozdziału, który Doktorantka zatytułowała **Pedagogie kobiecości w przekazach badanych czasopism- próba typologii**. Została w nim przedstawiona autorska propozycja typów pedagogii kobiecości konstruowanych w polskiej prasie dla kobiet:

1. **Pedagogia kobiecości konserwatywnej.**
2. **Pedagogia kobiecości radykalnej.**
3. **Pedagogia kobiecości dwubiegunowej: od radykalizmu do liberalizmu.**
4. **Pedagogia liberalnej radykalistki.**
5. **Pedagogia kobiecości konserwatywnej milczącej z pewnymi cechami radykalnymi i liberalnymi.**
6. **Pedagogia kobiecości zharmonizowanej, poszukującej, siostrzeńskiej.**

7. Pedagogia kobiecości patchworkowej.

Stworzenie powyższej typologii było trudnym zadaniem, gdyż w czasopismach nie występują kobiety jednoznaczne. W rekonstruowanych pedagogiach kobiecości nakładają się na siebie zarówno wymiary kobiecości jak i ideologie.

Na szczególne podkreślenie zasługuje dobre przygotowanie merytoryczne Autorki, widoczne zarówno w części teoretycznej jak i empirycznej pracy. Zamieszczona bibliografia jednoznacznie wskazuje, że Autorka dotarła do najważniejszych pozycji naukowych z zakresu analizowanych zagadnień. W bibliografii zwraca uwagę bogata literatura anglojęzyczna.

Konkluzja

W podsumowaniu recenzji podkreślam, że bardzo wysoko oceniam wartość merytoryczną rozprawy. Część teoretyczna jest istotnym wkładem samodzielnej pracy Doktorantki, która wykazała się umiejętnościami analizy i selekcji treści istotnych dla przedmiotu badań oraz wysokim poziomem wiedzy teoretycznej i erudycji. Część metodologiczna i empiryczna recenzowanej rozprawy świadczą o doskonałym przygotowaniu do samodzielnego planowania i prowadzenia badań naukowych oraz doskonałych kompetencjach interpretacyjnych Doktorantki. Interpretacje, o których mowa, nasycone są autorskimi komentarzami, wskazującymi na bardzo dobrą znajomość tematyki kobiecej tożsamości.

Chciałam zwrócić uwagę na drobny błąd, który pojawił się w pracy. Na stronie 56 w tłumaczenia znanego hasła Kinder - Küche - Kirche Doktorantka niepoprawnie tłumaczy słowo Kirche jako rodzina a nie jako kościół.

Moje wątpliwości budzą kryteria jakimi posłużyła się Doktorantka dobierając tytuły czasopism do badań. Biorąc pod uwagę niezwykle bogactwo rynku prasy dla kobiet, na którym dziś funkcjonuje kilkadziesiąt pism, zapewne trudno było wybrać trzy z nich spełniające wymagania badawcze. Wydaje mi się jednak, że badane czasopisma nie powinny być mocno zróżnicowane jeśli chodzi o formułę wydawniczą, wysokość nakładów i sprzedaży oraz zasięg czytelniczy.

Nieliczne uwagi krytyczne, które przedstawiłam, wynikają z obowiązków recenzenta i w niczym nie umniejszają wartości rozprawy. Stanowią raczej głos w dyskusji nad przeprowadzonym projektem badawczym, i znaczeniem jego wyników.

Wobec powyższego wnioskuję o dopuszczenie mgr Colette Szczepaniak do dalszych etapów przewodu doktorskiego czyli do publicznej dyskusji nad rozprawą. **Jednocześnie uwzględniając wysoki poziom pracy pragnę złożyć wniosek o wyróżnienie dla Autorki.**

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Colette Szczepaniak pt ***Pedagogie kobiecości w polskim dyskursie prasy kobiecej*** przygotowana pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Dariusza Kubinowskiego, spełnia wszystkie wymagania stawiane w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym* z dnia 14 marca 2003 roku (z późniejszymi zmianami) i wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Justyna Dobrowolska

WNIOSEK O WYRÓŻNIENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR COLETTE SZCZEPANIAK

Z prawdziwą przyjemnością i dużym zainteresowaniem zapoznałam się z dysertacją doktorską Pani mgr Colette Szczepaniak. Temat podjęty przez Doktorantkę odnosi się trafnie do toczącej się debaty na temat istoty kobiecości, będącej przedmiotem zainteresowań opinii publicznej a także ostrej, niekiedy bardzo, wymiany zdań konserwatystów oraz przedstawicieli neoliberalnej i radykalnej myśli społecznej.

Przedstawiony projekt badawczy na charakter nowatorski, a efekty jego realizacji pokazują dużą naukową dojrzałość Doktorantki.

W celu odpowiedzi na badawcze problemy Doktorantka wykorzystwała, mało znaną w pedagogice i rzadko wykorzystywaną w badaniach pedagogicznych, Krytyczną Analizę Dyskursu KAD. Bardzo ciekawym i oryginalnym posunięciem jest zastosowanie w badaniach własnych metody autoetnograficznej, polegającej na wprowadzeniu do badań winiet autoetnograficznych czyli opisów krótkich scenek z życia badaczki. Te osobiste doświadczenia, wpisane w szerszy kontekst społeczno-kulturowy, pozwalają czytelnikowi zagłębić się we własne doświadczenia i emocje.

Bardzo wysoko oceniam wartość merytoryczną rozprawy. Część teoretyczna jest istotnym wkładem samodzielnej pracy Doktorantki, która wykazała się umiejętnościami analizy i selekcji treści istotnych dla przedmiotu badań oraz wysokim poziomem wiedzy teoretycznej. Część metodologiczna i empiryczna recenzowanej rozprawy świadczą o doskonałym przygotowaniu do samodzielnego planowania i prowadzenia badań naukowych oraz doskonałych kompetencjach interpretacyjnych Doktorantki. Interpretacje, o których mowa, nasycone są autorskimi komentarzami, wskazującymi na bardzo dobrą znajomość tematyki pracy doktorskiej.

Uwzględniając wysoki poziom pracy, pragnę złożyć wniosek o wyróżnienie dla Autorki.

Martyna Dobrowolna

